

(Odlomki iz še neobjavljene knjige)

Bil je prvi april leta 1941.

Visoko nad deloviščem se je razpenjalo brezoblačno nebo, ki ga je obsevalo jutranje sonce. V bližnjem gozdu se je neprestano oglašalo žvrgolenje ptic. Obetal se je lep dan.

Da je delo nemoteno potekalo, so zanj skrbeli z gorjačami oboroženi »kapoti«, med katerimi so trije nosilci rdeče trikotnike, četrti pa zelenega, kar je pomenilo, da je prišel v taborišča iz kaznilnice. Nosilca zelenega trikotnika so prvi trije kralci Hermunt Rosenfeld, kar je pomenilo, da je bil ciganskega porekla. Imel je kakih trideset let, bil je majhen grbast možiček šibke rasti in še škilast povrhu. Imel pa je izreden dar govora za psovanje. Sovražil je vse brezhibne ljudi. Zatorej ni bilo nič čudnega, če so ga zaporniki, ki so bili že dalj časa zaposleni v kamnolomu, krstili za zlodeja v človeški podobi.

Star pregovor pravi: Boj se človeka, ki ga je Bog (namesto narave) zaznamoval! Zaradi neprestanega kričanja kapov »hitro«, »hitro« in zaradi urnih rok zapornikov se je zrušek vidno manjšal. Po treh urah trdega dela je bil celoten zrušek preseljen s podnožja nad sto metrov visoke stene, ki je skoraj navpično padala nizdol, na vagono in tovornjake. Brž ko je poslednji tovornjak zapustil delovišče, je nadzornik na polici skozi trobljo zaklical:

»Pozor, pozor, ogenj!«

Na opozorilni znak so stražarji odpeljali z ravnice zapornike z orodjem vred v precej oddaljeno globel. Odložili so orodje pred lesenjačo, ki je samevala v podnožju nasprotnega hriba, od tai do slemena poraščenega z iglavci.

Podolgovata lesenjača, ki je sprejela zapornike, stražarje in poveljnika, je imela troje vrat in enako število notranjih prostorov. V prvem prostoru je bilo skladišče za

razstrelivo in orodje, v drugem je bila čuvajnica za nočne čuvaje, v tretjem pa je bila jedilnica, opremljena z mizami in klopni.

Po prižigu počasi gort' ve vrvice, ki je bila spojena z vžigalniki, se je nadzornik zavihtel prek roba stene, od koder jo je ucvril po zaraslem pobočju in pri velikem kuipu nametane zemlje vstopil v prostorno zaklonišče, v katerem so bili vsi zaporniki, ki so bili zaposleni na polici in na vrhu stene, in troje stražarjev.

Podobno kot vsi prejšnji, so se tudi preostali stražarji umaknili pod košate krošnje drevov, ki so bodli kvišku v bližnjem gozdu.

Brž za tem je zabobnela eksplozija, in to s tako močjo, da se je potresla vsa lesenjača. Silovit izbruh, ki ga je povzročila razstrelitev, se je spreobračal v zategnjen odmev in se je pričel odbijati od pobočja v pobočje. Šele ko je napolnil vse kotline bližnje okolice, je utihnil. Ko se je zunaj trušč docela unesel, je poveljnik odprl vrata, prvi izstopil in odšel. Za njim so se zvrstili stražarji in nato še zaporniki. Ko so se zaporniki »oborožili« z orodjem, so jih stražarji spet odpeljali po isti poti na ravnico, kjer se je ob podnožju stene dvigal nov velikanski zrušek. Na zvoženem kolovozu pa so drug za drugim stali prazni tovornjaki, ob katerih so sem in tja hodili nemški vojaki, oblečeni v modre kombinézone.

Pri tem zrušku, ki je bil dokaj večji od prvega, se je Martin preudarneje lotil dela. Na grobo oglat kamen, ki je sameval kraj zruška, je s pomočjo Karla, Antona in Vincenca zvalil na vzvod zajetno skalo, zatem je visoko dvignil desetkilo skalo in ga brez zamaha spustil

PRED DNEVOM BORCA V LETU JUBILEJEV

na ploščato skalo, ki se je ob prvem udarcu zdrobila na več kosov. Tako je olajšal delo sebi in nosačem kamnov. Med vihtenjem kladiva je Martin z enim kotičkom očesa nenehno opazoval Grbovca, ki je po opičje skakal okoli zapornikov in jih glasno zmerjal z lakotniki, lenuhi in ničvredneži. Verjetno zato, da bi si Grbavec še bolj utrdil svoj položaj v očeh nadrejenih, je sem in tja kakšnega zapornika brez povoda, udaril z gorjačo. Nihče se mu ni zaradi udarcev uprl, le še bolj se je pogobil v delo.

»Malica!« je zakričal eden izmed treh kapov, ki so le s kričanjem priganjali zapornike k delu.

Kot da bi jim blagodejna beseda omrtničila zgornje okončine, so vsi zaporniki na mah spustili orodje iz rok in se pričeli uvrščati v enojno vrsto k ročnemu vozilu, na katerem so trije kuharji v spremstvu stražarjev iz taborišča pripeljali malico. Ko so se vrsti pridružili še zaporniki, ki so prišli s police in hriba, sta dva kuharja v prisotnosti poveljnika stražarjev pričela razdajati zapornikom suho hrano. Sleherni zapornik je dobil četr štuce kruha in tanko rezino salame. Po neki ustaljeni navadi je vsakega zapornika, ko je sprejel obrok, tretji kuhar napotil v jedilnico. Ko so vsi zaporniki sprejeli malico, so kuharji pobrali šila in kopita in se s stražarjem vred napotili tja, od koder so prišli.

Naneslo je tako, da je Martin brez svoje nerazdružljive trojke po vstopu v jedilnico prisedel k družbi štirih zapornikov, ki so se razlikovali od drugih le po rumenih Davidovih zvezdah. Nekaj časa so vsi molčali, kar se čisto dogaja med

(Nadaljevanje na 8. strani)

Janče 81 — Rodovi

Aleksander Vallč se je rodil leta 1919 v Gorici. Mati je doma gospodinjala, očetu pa je v delavnici pelo kovaško kladivo. A njenemu sinu je bilo dano v rodnem kraju opraviti le štiri razrede osnovne šole, ko so Italijani očetu zasegli kovačnico in je leta 1929 pribežal v Jugoslavijo, v Ljubljano; naslednje leto se mu je pridružila vsa družina. Nastanili so se pod Rožnikom. Na Vrtači je Aleksander ponovil 4. razred osnovne šole in nadaljeval šolanje na viški meščanski šoli. A zaradi vztrajanja pri Sokolu in pomanjkanja denarja v družini za sinovo nadaljnje šolanje je začel prevzemati tudi občasna dela; ob prostem času je mnogo bral, ob večerih pa tudi že statiral v drami in operi. Pri viškem Sokolu je dobival tudi večje vloge in celo režiral — gledališče ga je vedno bolj pritegovalo.

Po prihodu italijanske vojske v Ljubljano se je moral pred njo skrivati, da ne bi bil mobiliziran, ker je bil po italijanskem zakonu še vedno njihov državljan. Umaknil se je v ilegalo. Za OF je delal v trojki skupaj z Milanom Česnikom in Jožetom Bradeškom, dokler ni konec marca 1942 odšel v partizane. Dobri dve leti se je bojeval po Gorenjskem in Dolenjskem v raznih enotah, nazadnje v Cankarjevi brigadi, odkoder je bil 1. aprila 1944 poslan na gledališki tečaj v Semič. Že dotlej je namreč v raznih kulturniških skupinah nastopal na mitingih za vojaške enote in za civilno prebivalstvo. Po smrti prijatelja Veseljaka pa se je odločil za Frontno gledališče VII. korpusa, ki ga je povabilo k sodelovanju. Z njim je do njegove razpustitve 21. oktobra 1945 nastopil na domala vseh 164 predstavah, pa tudi na drugih prireditvah.

Dve sezoni (1945—46 in 1946—47) je nato igral v SNG v Trstu, od tedaj naprej do upokojitve leta 1973 pa v ljubljanski drami. Odigral je okrog 200 vlog. Izpopolnjeval je svoje znanje tudi na AGRFT, sodeloval pri radiu in televiziji, pri prvem in nato še pri več kot deset slovenskih filmih...

Od leta 1948, ko se je oženil in preselil na Kodeljevo, je nadaljeval tudi z delom pri amaterskih odrih — najprej na Jesenicah, nato v Velikih Laščah, od ustanovitve občinske zveze kulturno-prosvetnih organizacij naše občine leta 1964 do leta 1970 pa v Zadvoru na VI. gimnaziji; tri leta je bil tudi predsednik gledališke komisije pri OZKO naše občine.

Za svoje ustvarjalno odrsko delo je dobil več priznanj: nagrado Prešernovega sklada (leta 1966) za D. Diderota Rameuaujevega nečaka, Boršnikovo nagrado (leta 1972) za vlogo Geronta v Molièrovih Scapinovih zvijačah, nagrado vstaje slovenskega naroda (leta 1980) in istega leta tudi Kajuhovo nagrado za knjigo Frontniki.

Da, Frontniki! Takole pripoveduje avtor sam: »Začetek nastajanja tega dela sega v sezono 1965—66, ko smo začeli z razstavo o gledališki dejavnosti med NOB oživiti spomin na ta del našega partizanstva. Občasno smo nato oživljali tudi predstave našega Frontnega gledališča in sprožila se mi je misel: O tem je treba napisati kaj več! In začel sem...

Sedaj — če še kaj pišem? Da, a naj dozori!«

Z avtorjevim pristankom objavljamo uvod v Frontnike. Naslov zanj je uporabljen le za našo objavo.

FRONTNIKI

LE POJDI! MI JE REKEL OČE

Leto dni po očetovi vrnitvi s fronte domov v Gorico je bilo v naši družini vse narobe. Nasproti sta si stala oba, visoka, trmasto zazrta drug drugemu v oči: oče in botra.

»Vincenc naj bo! Botra sem in jaz mu bom dala ime!«

»Ne, ne, Aleksander!«

»Ne, Ceno, ime naj ima po vas, po očetu. Pomislite, da imate že enainpetdeset let!«

»Oho, še me je nekaj v hlačah!«

In res ga je bilo. Bil je visok skoraj dva metra, širokih pleč in težak dobrih sto kilogramov. Pravo nasprotje materi, ki je bila drobna in majhna.

»Ceno, stari ste že kljub temu! Poglejte, kakšen postržek je že tale!«

Gledal sem ju in močno užaljen sem bil, da sta krojila moj uradni naslov dva, ki sta najmanj ali pa nič prispevala k moji upodobitvi. Zazrl sem se v mater, v njen utrujeni in mili obraz. Pričakoval sem njen ugovor, njeno pravico odločilno vplivati na moje ime — pa nič. To me je razjezilo, da sem se zadril v protest iz vseh pljuč. In ker je vedno tako, da starši nikoli ne razumejo otrok, me je mati še bolj stisnila k prsim. Upiral sem se samo z rokami, ker so mi noge povezali s povoji, da je bilo vse, kar je bilo mene in mojega, lepo in varno spravljenno.

»Oh, ubogi postržek!« se mi je nasmehnila mati in curek sladkega mleka mi je napolnil usta, da sem komaj sproti požiral.

Če bi se takrat spomnil gladovne stavke, bi morda še uspel prepričati usodno napako, zaradi katere sem v kasnejših letih doživljal neljube nerodnosti.

Ob dvanajsti uri in trideset minut so mi polili po glavi blagoslovljeno vodo, od tod najbrž tudi vzrok moje plešavosti, in zapisali v debelo knjigo moje ime, mirovni sporazum med botro in očetom: Vincenc Aleksander.

Prvo ime Vincenc ali na kratko Vinko je bilo krivo, da so civilne in vojaške oblasti stare Jugoslavije v svoji vnemi voditi državljanke v zakonitih okvirih vsemogočne kartoteke lepega dne določili očetovstvo meni, pravemu očetu pa grozile z odslužitvijo vojaškega roka, čeprav je že odslužil osem let v infanteriji Franca Jožefa. Da sem prihranil »svojemu sinu« ponovne težave vojaške suknje, sem brez pomisleka zavrgel svoje prvo ime Vincenc in se zadovoljil samo z Aleksandrom.

Vsem je odleglo.

Klicali so me »Sandi« ali pa »Saša«; če so bili dobre volje in sem nehote napravil dobro delo, so me poklicali »Sandica«, drugače pa, in to največkrat, »mulc« ali pa kar na kratko »ti«. Meni je bilo vseeno,

kako so me klicali, le da sem v zadnjih dveh primerih pravočasno odnesel pete, ker se mi je zdelo merjenje moči z roko ali palico na moji zadnjici banalno. Pred grozečo nevarnostjo sem se vedno umaknil v samoto, za hišo, v kateri smo stanovali. Tam so bili hlevi za konje, pokrite lope za vozove in srambe za krmo in orodje. Dvorišče med našo podolgovato, pritično hišo in gospodarjevo dvonadstropnico, v kateri je bila tudi gostilna, pa je bilo namenjeno balinanju in mizam za goste.

Za konjskimi hlevi v kupu razbitih strešnikov, zastarele pločevine, loncev in kozic sem našel staro avstroogrsko sabljo. Pod ročajem je še visel ostanek usnjenega pasu, rezilo pa je bilo skrhano in načela ga je rja. Verjel sem, da je bilo rezilo skrhano od udarcev sablje ob sabljo. Dvignil sem jo lahko samo z obema rokama in doživljal sem junaške borbe avstroogrškega oficirja na fronti.

Avstroogrška vojska mi je bila bolj simpatična zato, ker so v njej služili med svetovno vojno tudi Slovenci. Vse mi je bilo znano o vojni; koliko večerov mi je pripovedoval o oče o bitkah na Sabotinu. Oficir je klic »Huuraaaaa!« skočil na okope in sekal, da so padali sovražniki kot snopje. Toda Italijanov je bilo kot listja in trave. Okrog njega so se zgrinjali novi, vedno več jih je

bilo, in ni mu preostalo drugega, kot da je za zgled preostalim soborcem visoko dvignil sabljo in se pognal mednje z junaškim krikom:

»Napreji! Za mano! A basso...!«

V vlogi junaškega avstroogrškega oficirja sem zakričal seveda nekaj protidržavnega. Zamahniti s sabljo pa nisem utegnil, ker me je iznenada zgrabil oče za ovrtnik in me potegnil s kupa ropotije, da mi je odletela sablja iz rok.

»Boš tiho, mulc, kaj pa kričiš! Naj te kdo sliši, pa bo hudič pri hiši! Marš domov!«

Na svoji zadnjici sem začutil pekočo očetovo roko in stekel sem proti domu, kar se je dalo.

V primeru mojega očeta bi lahko pregovor obrnil: »Drevo ne raste daleč od padlega jabolka.« Saj je on zakričal več protidržavnih stavkov kakor jaz, hujših kot jaz in veliko glasneje. Pobrali so mu vse premoženje in le »fortuni« se je lahko zahvalil, da je zadnji trenutek odnesel pete prek meje v Jugoslavijo. Doma smo ostali mati, sestra in jaz. Nastopili so hudi časi za nas tri, posebno za mater. Pri gospodarju je služila za stanarino, za drugo smo čakali na očetov denar, ki je dolgo, predolgo potoval prek meje do nas.

Jaz pa sem se še vedno boril na »fronti«; na cesti in v šoli. Žal pa sem bil skoraj vedno tepen, ker je bilo nasprotnikov preveč.

»Gospa,« se je potožila učiteljica, »vaš sin izziva svoje sošolce s slovenskimi pesmimi. Naša šola je italijanska šola in on mora ubogati!«

Na materinem obrazu so se brazde zaradi skrbi poglobile, bledica lica še bolj upadla.

»Bodi priden, potrudi se, če ne nas bo konec!«

»Saj sem priden, saj se učim, toda vsi drugi bodo nastopili na šolski proslavi, jaz pa ne smem!«

Zacepetal sem po kamnitem podu in zagrozil, da bom zažgal šolo. Končal pa sem jokaje v kotu.

Naslednji dan je šla mati v šolo. Videl sem jo skoz odprta razredna vrata stati na šolskih stopnicah. Naproti ji je prišla učiteljica. Kakšen je bil pogovor med njima, ne vem. Učiteljica mi je na koncu pouka pred vsemi izbrala pesem Santa Lucia, ki jo bom pel na šolski proslavi.

»Siamo amici, Alessandro!«

Nisem ji mogel odgovoriti, ker so mi solze zalivale oči. Pograbil sem besedilo pesmi in zbežal. Učiteljici je bilo ime Lucia, jaz sem pa imel lep glas. Tudi ona je bila lepa in njeno sliko hranim še danes.

Mati mi je za nastop sešila nove copate, sicer sem hodil bos. Pozimi sem nosil lesene okovane cikle.

Šolska dvorana je bila v kleti, nizka in podolgovata. Zidovi so bili okrašeni s šolskimi risbami in ročnimi izdelki. Po sredi so bile vrste klopi. Na katedru je stal harmonij. Pomislil sem, da bi lahko stal od samega začetka pri njem, da bi me ljudje videli. Rinil sem se v ospredje in bi prišel do harmonija, da me ni učiteljica prišla za rame in me ustavila.

»Aspetta, Alessandro, midva bova skupaj nastopila!«

»Le zakaj, vraga, morava čakati?« sem pomislil in jezno gledal skupine sošolcev, kako zavlačujejo s svojimi nastopi. To pa res ni nič posebnega peti v zboru. Vmes lahko poješ, kakor hočeš, pa je še vedno

dobro. Ali pa to mahanje z rokami in nogami v kratkih hlačah in belih copatah. Koliko vas je še na vrsti?

»Andiamo!«

Prijela me je za ramena in stopila sva na oder. Smehljala se je, še danes jo vidim, mene pa je tiščalo v prsih. Njeni prsti so se dotaknili tipk in jaz sem pel.

V višjem razredu osnovne šole nas je krotil učitelj. Bil je moj strah in trepet, jaz njemu politični problem. Ni in ni mu šlo v glavo, da v vsem razredu samo jaz nisem bil vpisan v mladinsko organizacijo Balilla. Kako naj bi bil? Ko se je oče na hitro poslavljaj, mi ni pozabil zabičati, da ne smem v to organizacijo, ker je to fašistična organizacija. Rad sem ga imel in rad sem ga ubogal. Vse muke in težave, ki so temu sledile, pa je morala prenašati mati. Prepričan sem bil, da je bila to njena dolžnost.

Tisto leto je bila huda zima. Na ulicah je bil led, tu pa tam tudi nekaj snega in ognjišča so bila mrzla. Zmanjkalo je kurjave. Vlaki, naloženi z drvmi in premogom, so običajno tam nekje za mejo pri Rakeku v globokem snegu. Tudi oglja ni bilo več za naš »fornel«, za odprto ognjišče, ki smo ga imeli poleg štedilnika. Na vrsto so prišli stoli. Mati jih je sekala in določala dnevno porabo. Polenta in črna kava, enkrat skuhana za ves dan. Če sem tarnal, da me zebe, mi je rekla: »Poskoči, poskoči, pa se boš ogrel!«

Pred božičnimi prazniki je učitelj peljal naš razred v dom mladinske organizacije Balilla. Posedli so nas ob dolgih in okrašenih mizah. Strop in stene podolgovate dvorane so bile okrašene s svetilkajočimi se trakovi, z raznobarnimi balončki, zlatimi in srebrnimi zvezdami in ob odru, na koncu dvorane, je stala velika, bogato okrašena smreka. Na odru so bila zložena najrazličnejša darila, zavita v kričeče pisan papir: zvezki, knjige, žoge, puške, pecivo, kape z visečimi črnimi cofi, čevlji, obleke in še in še.

Sesti sem moral poleg učitelja. V dvorani je bučal vesel in razposajeni živžav sošolcev, ki so z nestrpnostjo pričakovali začetek sporeda. Začel se je z državno himno in govorom starejšega gospoda v posebni uniformi s črno srajco in kapo s črnimi visečimi cofom. Nato so delili darila. Vsi sošolci so jih prejeli in si jih na mizah radovedno in zadovoljno ogledovali. Na mize so jim prinesli še peciva in čaja, da so veselo srkali in hrustali. Vse mize so bile polne dobrot, le pred učiteljem in menoj je ostalo za komolec prostora na vsako stran.

»Boš čaja?« me je vprašal učitelj.

Molčal sem in komaj zadrževal jok. Učitelj je vstal in prinesel dve skodelici toplega čaja.

»Vidiš,« mi je porinil skodelico pod nos, »če bi bil tudi ti naš Balilla, bi zdajje dobil darila, obleko, čevlje, pa te ne bi zeblo v teh starih lesenih ciklah!«

Molčal sem.

Zima se je prevesila proti pomladi devetindvajsetega leta, in menda že stota materina prošnja pri pristojnih uradih za potna dovoljenja, da bi šli k očetu, je bila po naključju rešena. Uradnika, ki je vztrajno odbijal materine prošnje, je zaradi bolniškega dopusta nadomestil drugi, ki je znal in

imel toliko poguma, da je prošnjam pri-sluhnil.

»V dveh dneh morate od tod, sicer vam dovoljenje zapade!« Dva dni je bilo dovolj. Najnujnejše smo spravili v dva zaboja, drugo je mati za male denarje prodala ali izročila slovenski organizaciji za pomoč revnim. Na meji so nas eni spraševali, zakaj gremo, drugi zakaj smo prišli. Eni so se nam smejali, drugi grdo gledali s košatiimi brki pod nosom in puško na rami, mi pa smo želeli čim hitreje naprej.

Bili smo srečni, ko smo bili v Ljubljani spet skupaj z očetom...

Spet je prišla pomlad.

Z njo tudi zle slutnje. Vsi so se pogovarjali le o vojni, ki bo zdaj zdaj tudi pri nas. Nekateri moji prijatelji so morali na hitro obleči vojaško suknjo. Ponoči so vozili vlaki vojsko in potrebno opremo neznanu kam. Šolski zemljevid mi je predočil, da nam preti sovražnik z vseh strani. Proti komu in kako se bomo branili?

Aprilskega dne se je kot v posmeh sprehodil sovražnik prav do Ljubljane. Taisti je bil, pred katerim se je naša družina pred leti umaknila. Hotel sem pred njim, da bi bil pri očetu, ko ga bo zagledal. Vedno razločneje je naraščal hrup vojaških vozil, da sem planil v tek in izbiral najkrajšo pot. Za ovinkov Resljeve ceste sem že zagledal visoko, a vendar sključeno očetovo postavo. Stal je prav na sredi velikega vhoda mestne plinarne v delovni obleki. Nosil je velik usnjen predpasnik.

»Si prišel!«

Izzvenelo je tako, kot bi me pričakoval. Velik je bil moj oče in močan. Kljub poznim letom — upokojili so ga šele po vojni, ko je bil star oseminsedemdeset let — je z lah-koto vihtel težko kovaško kladivo. Velika glava mu je počivala na širokih, malce upognjenih, a mišičastih ramenih. Njegov podolgovati in izklesani obraz je bil razoran. Gube niso bile drobne in na gosto posejane, temveč globoke in vsaka zase je bila začrtana. Pred leti je še nosil kratke brke. Ko pa je slišal govor »severnega gromovnika« in videl njegovo sliko v časniku, si jih je obril. Dajal je vtis trdega človeka, ko pa si slišal njegov glas, si bil premag-an zaradi topline in dobrote, ki je izžarevala iz njega.

Stala sva in dočakala... Zaslišal sem očetov boleč vzdih: »Kaj sem doživljal!«

Krč mu je stisnil grlo, da je rahlo vztrepetal in oko se mu je ovlažilo.

Kaj storiti?

Veroval sem, da tako ne more ostati, da pride dan, ko se bomo uprli in takrat bo tudi moje mesto med uporniki. Ne more biti drugače...

Tisti dan je tudi prišel.

»Le pojdi!« mi je rekel oče in stisnil roko, ko sva se na vratih poslovila.

Nekoč mi je rekel tovariš, ki se je trudil spoznati moje življenje, da sem se takrat drugič rodil. Morda je imel prav. Prav je imel že zato, ker mi je čas, v katerem sem srečal toliko dobrih ljudi, najdragocenejši v mojem spominu. Ti ljudje so pomagali krotiti moje življenje, življenje po moji vseči. Zato naj moja misel velja njim.

ALEKSANDER VALIČ

PRED ŠTIRIDESETIMI LETI

Tista pomlad leta enainštiridesetega se je začela drugače kot pomladi pred njo. Že drugo leto na zahodu trajajoča vojna vihra se je bližala tudi naši deželi in običajno človeško radost nad prebujajočo se naravo so spodrivale temačne slutnje. Nič dobrega in lepega si ni nihče obetal in vsaka noč je minevala v nestrpni negotovosti, v nejasnih ugibanjih, kaj se bo zgodilo prihodnjega dne.

Zadnje predvojno leto je naglo rastoča splošna druginja ob skopo odmerjenem racionaliziranem življenju hudo prizadela široke ljudske sloje, najhuje pa vsekakor delavstvo. Iz dneva v dan so se po mestih in večjih krajih vrstile množične demonstracije proti druginji. Ljudje so pod organiziranim vodstvom že izkušenih komunistov zahtevali delo in boljše življenjske pogoje, toda tako kot že mnogokrat prej, tudi to pot zaman. Vladajoča buržoazija in njen do kraja skorumpirani državni aparat sta oblast izkoriščala le v zaščito svojih interesov, ljudsko bedo in obrambo domovine pred vse bolj grozečimi fašističnimi osvajačji pa sta puščala v nemar. Da bi zavrli vse bolj naraščajoče zahteve ljudskih množic in strla njihovo organizirano upornost, je protiljudska vlada Cvetković-Maček, po zgledu na nemške naciste, v Bileci in Ivanjici organizirala koncentracijska taborišča, vanje pa seganjala predvsem komuniste in tiste napredne borce, ki so razkrinkavali njeno izdajalsko početje in opozarjali ljudstvo na bližajočo se fašistično nevarnost. Druge je onemogočala z vpoklici pod orožje. Vendar so se ji vsi ti in podobni ukrepi, ki naj bi na nek način obglavili naraščajoče napredno vseljidsko gibanje, že v osnovi izjalovili. Vztrajno dolgoletno delo predvojnih komunistov je takrat pod Titovim vodstvom že obrodilo vidne sadove. V zadnjih dveh predvojnih letih se je partija močno okrepila in je že bila krepko vsidrana v vseh družbenih slojih, posebno med mladino. Vsi napredni in pošteno misleči ljudje so se v vse večjem številu zbirali v množičnih legalnih organizacijah, katerih delo so usmerjali komunisti. Zavestno so se prepustili njihovemu vodstvu in verjeli njihovim besedam. Želeli so si priboriti boljšo prihodnost, pa čeprav pot do nje že tiste dni ni bila prav nič rožnata. Bede in trpljenja navajene ljudske množice so bile že pripravljene in trdno odločene upreti se kapitulantstvu buržoazije in v svojem boju vztrajali do zmagovitega konca.

Tako je bilo pred pomladjo leta enainštiridesetega. Takrat se je začel dokončni obračun.

Sedemindvajseti april je jasno izpričal stališče vseh jugoslovanskih narodov, da

se ne mislijo podrediti kapitulantski politiki protinarodnega vladajočega režima. Nehote je zmedel tudi nemški vojni načrt napada na Sovjetsko zvezo, saj so ga morali preložiti za celih šest tednov. Vsi aprilski dogodki, ki so sledili, pa so do kraja razgallili vso gnilobo in pokvarjenost vodstva predvojne Jugoslavije. Že naprej izdana in prevarana vojska se s pomanjkljivo in sabotirano oborožitvijo ni mogla upirati množičnemu navalu moderno oboroženih motoriziranih fašističnih zavojevalskih hord. Prepuščena vodstvu nesposobnih generalov in številnih drugih izdajalcev v štabih vseh stopenj in rodov, se je v pičlih desetih dneh sesula v prazen nič. Dvor in vlada sta pristala na sramotno kapitulacijo, s kraljem Petrom na čelu pobegnili v varno zavetje tujine, ljudstvo pa prepustila negotovosti. Tudi tokrat je bila KP Jugoslavije edina politična stranka, ki je bila pripravljena pomagati pri obrambi domovine, vendar sta bili njena zahteva in ponujena pomoč grobo zavrženi. Tudi množice mladih komunistov in njihovih simpatizerjev, ki so se z veseljem odzvali pozivu partije in so prostovoljno stopili v vojaške vrste, da bi se bojevali proti okupatorjem, so bile v Zagrebu in Karlovcu podlo izigrane in prepuščene ustaškemu divjaštvu. V tej splošni zmešnjavi kratkotrajne aprilske vojne pa je partija kljub vsem spremembam vztrajala na svojih stališčih, se držala smeri, ki jo je začrtal njen centralni komite s tovarišem Titom na čelu. Bila je edina, ki je pozvala ljudstvo, naj se oboroži in pripravi na osvobodilni boj.

Junija 1941. leta, ko so nemške nacistične armade zahrbtno napadle Sovjetsko zvezo, je tudi naša partija že končala vse priprave za splošno ljudsko vstajo in osvobodilni boj. Bolj kot kdajkoli prej je strnila svoje vrste, se postavila na čelo izdajnega in zaslužjenega ljudstva in ga povedla v napad. Takrat se je znova začelo in tokrat je bilo orožje v pravih rokah.

Dolga štiri leta so naši narodi krvaveli in se bojevali proti tujim zavojevalcem in njihovim pomagačem, domačim izdajalcem vseh vrst in barv. V tem hudem neenakem boju na življenje in smrt jih nihče več ni mogel ustaviti, ne streti njihove volje in hotenj. Strnjeni pod neomajnim vodstvom tovariša Tita so po štirih letih nadčloveških naporov, trpljenja in ogromnih žrtv končno prišli do zastavljenega cilja. Premagali so vse sovražnike, osvobodili domovino in si ustvarili tako željno pričakovano resnično socialistično svobodo. V tem boju sta se jednolično enotnost in bratstvo vseh naših narodov, zgrajena je bila lastna državna suverenost, rodila se je nova Jugoslavija.

Polna štiri desetletja so že minila od tiste pomladi leta enainštiridesetega, v kateri se je vse dokončno začelo. In prav je, da se je danes spomnimo, pa čeprav le v kratkem bežnem zapisku. Naj se je spomnijo tudi mlade generacije, ki so se rodile in rasle v svobodi, da bodo znale ceniti veličino žrtve, ki so padle za visoke ideale, in ohraniti vse velike pridobitve našega narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije.

IVAN FERLEŽ

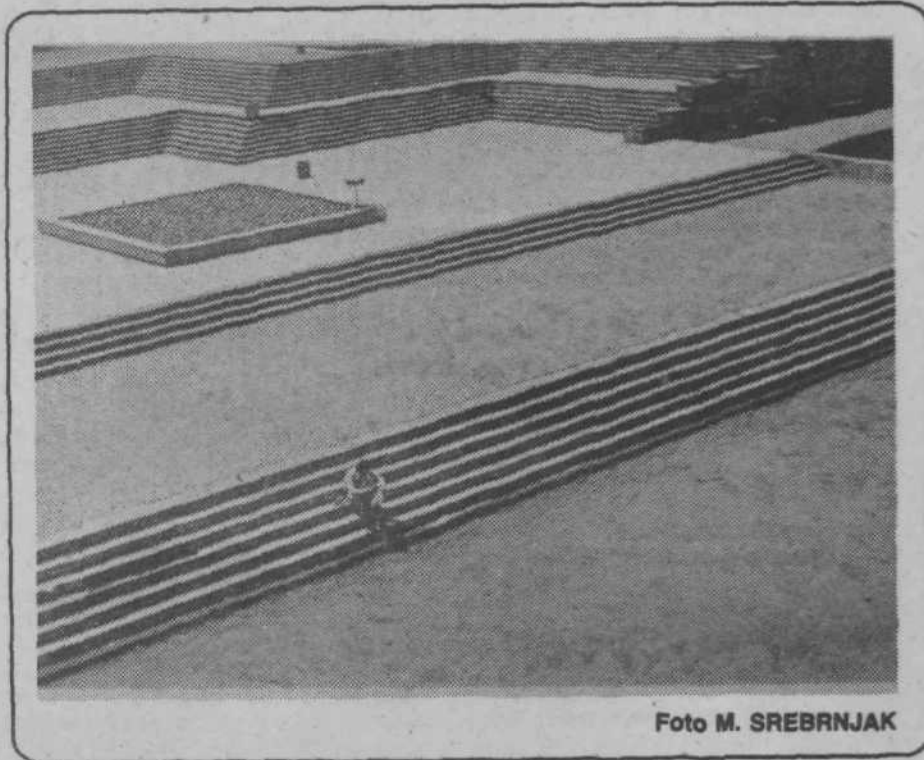

Foto M. SREBRNJAK

Ustanovitev Molniške čete

... V začetku julija je Tone Trtnik obvestil člane KP in druge vidne svobodaše, da so Italijani dobili spisek 38 članov Svobode in je pričakovati, da bodo Italijani ukrepali. Postavljalo se je vprašanje: Zakaj in kdo so ti izbranci, saj je imela Svoboda oziroma Vzajemnost mnogo več članov. Tudi če bi tak celoten spisek Italijani dobili v arhivu žandarmerije, ne bi mogli vedeti, kateri ljudje so vodilni, kajti nedvomno je šlo za to, kar je bilo pozneje tudi potrjeno. Teh 38 ljudi so mogli dati na spisek samo tisti, ki so stvari neposredno poznali, ljudje, ki so jim bili svobodaši dolga leta trn v peti. Toda, če so bili svobodaši tudi vajeni policijskega in žandarmerijskega pritiska, preiskav in celo napadov krajevne reakcije, tega nišo pričakovali. Pojavilo se je vprašanje — do takrat neznano —, ali bo razredno politični sovražnik stopil tudi na pot narodnega izdajstva. Žal se je to kmalu zgodilo. Zato lahko trdimo, da je bil to prvi primer organiziranega izdajstva v takratni Ljubljanski pokrajini in ne samo v občini Dobrunje in ne posamično, temveč na podlagi spiska.

Na rezultat ni bilo treba dolgo čakati. Dne 12. julija 1941 popoldne je kot posebni kurir prispel v Zadvor Lojze Nusssdorfer, delavec v Saturnusu in član KP ter se oglasil pri Tončki Berčičevi s sporočilom, da je treba takoj obvestiti vse člane Svobode, da se umaknejo, ker bo v noči od 12. na 13. julij italijanska racija.

Obvestilo je šlo takoj po vaseh k vsem članom. Racija se je pričela ponoči 12. julija od tričetr na 11. uro in se končala ob 6. uri zjutraj 13. julija. Aretiranih je bilo 18 ljudi, iz Zadvora Lovro Omahen, Pavle Moškrič, Miha Keber, Anton Keber (ta dva pomotoma), iz Sostrega Viktor Vodnik, Jože Berčič, Franc Dimnik, Ivan Dimnik in Jože Muzga, iz Dobrunj pa Karel Černe, Pavel Černe, Ivan Jager, Franc Rome, Mirko Rome, Rihard Gorše, Mirko Gorše in Maks Peterca.

Dopoldne 13. julija (bila je nedelja) je imel Jože Moškrič v »grabnah« kratek posvet s člani KP, ki so bili v tem trenutku dosegljivi in kot sklep tega sestanka je bil izdan poziv, naj se vsi, ki jih je iskala italijanska vojska, zberejo ob 14. uri popoldne v Zdvorskih hribih; nekateri, ki so se izognili aretaciji, pa so bili že tam. Aretaciji se je ognil tudi Tone Trtnik, ki je takoj odšel v Ljubljano. Bil je šibkega zdravja, ker je nedavno preстал težko operacijo. Tega sestanka se je udeležilo tudi več tovarišev, ki niso bili na spisku za aretacijo: Tone in Franc Marolt, Lojze Trtnik, Anton in Avgust Vidergar, Jože Škrinj in še nekateri. Po kratki presoji položaja — pogovor je vodil Jože Moškrič — je bilo odločeno, naj se tisti, ki niso bili iskani, vrnejo nazaj na teren, da tam ne bi nastala še večja vrzel, saj je šlo v zapor 18 ljudi. Ostalih 13 tovarišev se je premaknilo na drugo mesto in tam so soglasno ustanovili partizansko četo. To je bila prva partizanska četa v Sloveniji.

* Ponatis odlomkov iz knjige Trideset let Molniške čete

Prvi borci Molniške čete so bili: Jože Moškrič, Jernej Gašperšič, Franc Kocjančič, Lojze Moškrič, Miha Berčič, Franc Miklavc, Stane Keber, Feliks Vidergar, Rudi Šimenc, Jože Kocjančič, Pavle Berčič, Franc Gorše in Rudolf Muzga. Za komandirja čete je bil določen Feliks Vidergar, za političnega komisarja pa Franc Kocjančič.

Jože Moškrič je še isti večer odšel v Ljubljano, da o ustanovitvi čete obvesti Glavno poveljstvo, vzpostavi zvezo ter prinese navodila.

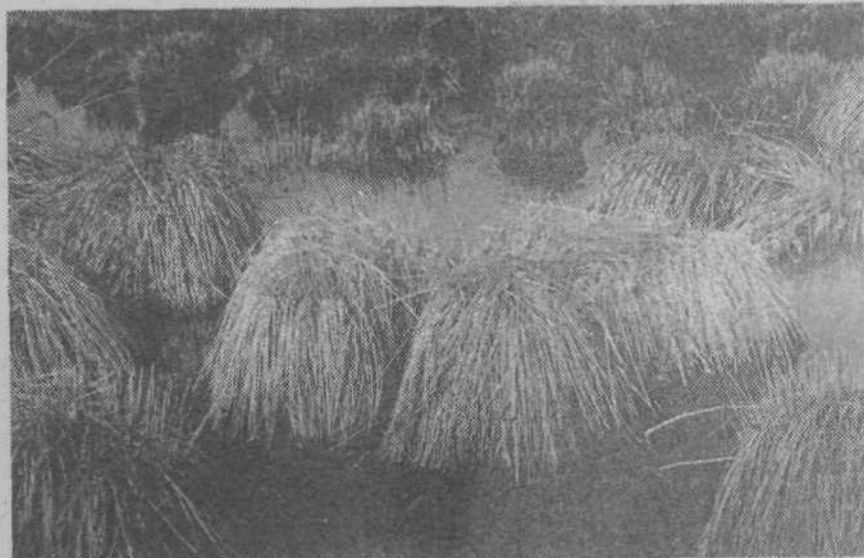
Formiranje čete je bila pobuda in sklep komunistov in svobodašev samih. Sestavljali so jo sami delavci. Če pa bi takratne razmere narekovale, bi bilo možno še istega dne sestaviti četo najmanj 30 mož ali tudi več.

Svobodaši so bili pripravljeni na podlagi svojih idej o socialistični revoluciji stopiti v oborožen boj takoj, ko so dozorele razmere in okoliščine za to...

otežkočale nočno gibanje in prenose orožja. Dogajalo se je celo, da so mladinci podnevi na vrvici navezani puško vlekli po tleh med njivami in travniki do gozda.

Dva ali tri dni po ustanovitvi čete se je vrnil Jože Moškrič; z njim je prišel Tone Dolinšek, ki je borce zaprisegel. Ob tej priliki so v četi prvič obravnavali partizanski način bojevanja, ki pa je bil glede na poznejše izkušnje kaj nepopoln in pomanjkljiv. Večina borcev je sicer služila v stari jugoslovanski vojski, toda v tej vojski je bilo partizansko bojevanje neznan stvar. Tudi kako tovrstna literatura takrat ni bila na razpolago...

Okrog 20. julija se je četa premaknila v novo taborišče na vzhodni strani pod vrhom Molnika; 22. julija je štela že 24 mož in tega dne je tako naraslo enotno slovesno zaprisegel predstavnik glavnega poveljstva. V dneh od 22. do 26. julija je bilo reorganizirano vodstvo čete. Komandir je postal Ljubo Šercer, politkomisar pa Slavko Zidanek. Takoj 26. julija se je četa odločila za akcijo, in sicer za napad na italijansko preskrbovalno kolono, ki je z mulami dovažala proviant italijanski posadki v Podlipoglavu iz Šmarja na Dolenjskem prek vasi Repče in Brezje. Ta posej

Janez Juvan: Predpomlad II

Še istega popoldneva (13. julija) se je četa premaknila višje na Molnik, na severno pobočje nad vasjo Podmolnik. O oborožitvi skoraj ni bilo moč govoriti. V četi je bila ena sama puška z nekaj municije. Vsi člani oziroma borci so bili tudi brez primerne obleke in obutve, — taki, kot so se v noči izognili aretaciji. Zato je bilo kakih 10 nadaljnjih dni intenzivno porabljenih za oboroževanje in opremljanje: hrano pa je četa dobivala pri zanesljivem in požrtvovalnem Antonu Maroltu, delavcu iz Podmolnika, ki je imel svojo hišo blizu gozda. Pri opremljanju in oboroževanju so bili v veliko pomoč mladinci iz Zadvora, med katerimi je prednjačil Lojze Trtnik.

Med oborožitvijo je imela četa sedaj tudi puškomitraljez »brojevko«, s katerim pa je znal ravnati en sam borec in je bilo potrebno intenzivno priučevanje drugih. Kljub temu, da je bilo skritega dovolj orožja, ni bilo vedno lahko priti do njega. Italijani so pri hišah tistih, ki so se izognili aretaciji, še dolgo postavljali nočne zasede. To dejstvo, pa goste postojanke in patrole so zelo

je običajno opravljalo kakih 12—15 mož italijanske kraljevske vojske, zato je v napad krenil en sam vod; vodil ga je Ljubo Šercer, ki je napravil zasedo Italijanom na poti med Podlipoglavom in Brezjem. Šercer se je odločil, da bo sam, samo z revolverjem zaustavil čelo kolone in Italijane pozval k predaji. Če bi šlo vse po načrtu, bi Šercer tako dejanje gotovo plačal z glavo. Do take odločitve je prišlo zato, ker je bilo v četo zaneseno zmotno mnenje, da je italijanska vojska — razen fašistov — zaradi dolgotrajnega bojevanja v Etiopiji, Španiji in Grčiji, zaradi nezaupanja do fašistov, dolgega staža pod orožjem itn. tako demoralizirana, da je potrebno samo poziv na predajo, pa bodo vojaki orožje odvrgli...

Istega dne — 26. julija —, ko je vod Molniške čete krenil v zasedo, pa je bila italijanska transportna kolona ojačana in je štela kakih 40 mož. Ko je prišla v zasedo in preden je bilo dano povelje za ogenj, se je nekemu partizanu sprožila puška. V italijanski koloni je nastala zmeda. Razkropili so se in neorganizirano streljali na vse strani. Ker je presenečenje propadlo, se je zaseda umaknila, le borec — domačin, ki je bil v zasedi — zaščitnici proti Podlipoglavu, je težje ranil italijanskega podoficirja...

MIHA BERČIČ-MAKS

Dokazal je, kaj zmore človek

Valoviti lasje, nasmeh na ustnicah, topel stisk rok in lepa beseda, ki ima razumevanje za vsakega človeka. To je Josip Broz-Tito.

Bil je že od vsega začetka na strani borbenih delavcev. Znal je razumeti in poslušati vsakogar, pomagal je vsakomur, komur je le mogel. Pri tem pa je ostal skromen, dostojen in preprost. Dokazal je, kaj zmore človek. Spoznal ga je svet. Spoznal ga je kot borca za mir. Popeljal je naše narode v svobodo.

PREPIR

V Jurčkovi sobi so se košatili trije lončki z barvicami. Vse dni so bile barvice dobre prijateljice. Nekega dne pa je izbruhnil prepir.

Prepir je začela nova svetlo zelena barvica. Govorila je, da ni samo največja, ampak tudi najlepša. Domišljava je bila zato, ker je Jurček najraje risal z njo. Temno zelena ji je ugovarjala, češ da so najlepše temne barve, posebno še, če so zelene. Potem se je oglasila svetlo rdeča in trdila, da so najlepše svetle barve, a le, če so rdeče.

»Ni res,« reče rjava, »najlepše so temne.«

»Ne, svetle,« je dodala rumena.

»Kje pa! Najlepša je črna.«

»Ni res! Daleč najlepše so vijoličaste barve.«

»Oh neumnice! Zakaj se pripravate? Kaj ne veste, da so sedaj v modi roza barve?«

Tako so se barvice pripravale, dokler ni prišel Jurček s prijateljem Petrom. Odločila sta, da je najlepša temno modra, ki se edina ni bahala.

In od takrat se barvice niso nikoli več pripravale.

KATARINA GORŠIČ, 4. c
OŠ Ketteja in Murna

Rada imam

Rada imam veliko stvari

Pite,

torte,

petice,

bombone,

razne pepsi in coca cole.

Rada imam

hot doge,

sendviče,

palačinke,

sošolce,

knjige...

Rada imam

pegasti deški obraz,

skrit čisto na dnu

mojega utripajočega srca.

NATAŠA URŠIČ, 8. d
OŠ Jožeta Moškriča

Svobodno lahko hodimo po zemlji. Vendar je ta zemlja prepojena s krvjo nešteti borcev, ki so padli v boju zanjo.

Tito pa je strmel tudi naprej na boljše, kar naj bi presegljo sedanost. Zato se moramo tudi mi bojevati, da bi bili vsi narodi svobodni in da ne bi nihče nikogar tlačil, bojevati se moramo za Titove ideje.

Nikoli ne bomo mogli dokončno opisati Titove osebnosti. Po njegovi smrti je v nas ostala praznina. Zdi se, da smo osiromašeni. Smo pa tudi bogati, saj se zavedamo, da bomo in tudi hočemo naprej voditi Titovo Jugoslavijo, kakor jo je on. V naših srcih pa bo ostal, dokler bo živel človeški rod. Saj kdor ga pozna, ga ne more pozabiti. Tito je državljani sveta. Tito je oče neuvrčenosti in največji sin Jugoslavije. Tito je simbol vsega dobrega, ponos človeštva, revolucionar, človek, Tito je eden in edini.

KARMEN ŠVAJGER, 8. c
OŠ Vide Pregarc

Tajni prehodi prek Ljubljane

Kmalu po začetku vojne l. 1941 so na pobudo komunistov začeli ustanavljati v Polju in okoliških krajih terenske odbore OF, v gozdove pa so odhajali mladi fantje. Člani OF so zanje zbirali orožje in potrebno vojaško opremo in jo na skrivaj odvažali v kašeljске hribe in naprej na Dolenjsko.

Čeprav so imeli okupatorji v Polju svojo postojanko, je delovala dobra zveza med ljudmi, ki so ostali doma, in med partizani v gozdovih. Pri tem so se še zlasti izkazale partizanske Slape. Med vojno so tu potekali tajni prehodi prek Ljubljane. Ob budni straži so s čolni skrivaj prevažali na desni breg kurirje, partizane in potrebni material. Včasih so morali reko tudi prebrestiti. Tu je prišlo 13. julija 1941 do prvega oboroženega spopada s sovražniki na našem področju. Zato smo si krajanji KS Polje izbral ta datum za krajevni praznik.

GLE DAM SKOZI OKNO

Gledam skozi okno na dvorišče,
kjer otroci se igrajo v zelenju.
Vendar — kaj pomeni košček zemlje
v zelenju in veselju?

Vse okrog so le nesnaga,
dim in umazanija!
Bo tudi dvorišče naše kmalu bisaga
vse manjša le, vesela utopija?

NEVENKA KOSIČ, 7. a
OŠ Vide Pregarc

KOT LIST

Vidiš list,
ki v vetru trepetaja?
Na njem se solza rose lesketa.
Kot bi jokaj,
ker ga vihar vrtinči sem ter tja.

Zdaj je še mlad, močan,
kljubuje vetru, dežju.
Ko bo prišla jesen,
se bo odel v mavrični saten.

Ko bo zima,
saten postajal bo črna.

List vse težje pil bo sok življenja,
vse manj se bo oklepal
svoje veje
in drobna sapica
pretrgala bo vso trpljenje.

Kot bila bi list,
ki v vetru trepetaja.

JASMINA GRUBAR, 8. c
OŠ Ketteja in Murna

Na bregu Ljubljane v Slapah pa stoji spominski kamen, pomnik na pogumna dejanja naših ljudi.

BOŠTJAN TRTNIK,
novinarski krožek nižje stopnje
OŠ Edvarda Kardelja

NEKOČ

Kaplje dežja enakomerno udarjajo po steklu. Pusta ulica se vlijeva mimo okna. Prekrivajo jo sive, umazane mlakuže. Osamljena bilka sem. Vaak nežen vetrček me zlomi. Kje si, žarek srečne mladosti? Iščem tel. Občutim tanko nitko svetlobe, ki se sprehodi po sobi. Nemirna je. Ali tudi ti kaj iščeš?

Moji preti nežno objemajo obrobijene platnice. Odpre se. Stari porumeneli listi me zazibljejo v pravilni svet. Ubogi ljudje! Ne razumete me! Rada imam pravilnice! Dobra dela so poplačana s kruhom, a za hudo bilje ostajate trde kot kamen. Človek išče svoje sonce in ga v vas tudi najde.

Ne zaničujte jih, ljudje! Ne vrzite jih v temen podstrešni kot! V njih je skrita ljubezen, pravilnost.

Vi smešni, mali ljudje, pa se pririvate skozi življenje in teptate svojo srečo. Knjižica, pokaži jim, da v gozdu rastejo drevesa, na katerih pojejo ptički. Odvedi jih na pot ljubezni in zaupanja! Zdrobi trdo lupino samote, ki jih oklepa in duši. Človek, odpri se svetu in ta te to sprejel vase!

Verjamem vate, pravilnica.
BARBARA VIDERGAR, 7. a
OŠ Jožeta Moškriča

BO ŽE ŠE

Mnogo let je minilo
jalovo leto čudnih podob
prejalovo da bi bilo umito s kristali sive studenčnice
posušeno s krill zelenega orla
pesem raztrganih mrež ne more živeti
kot ne more živeti pepelka

1.

samo jezik ovenelih rož je samo slutnja nekega spomina je
je samo nekaj različnih poti je

in te preplete mreže so
mreže iz mastne zemlje so
in pravljice
in spomini so
kot so si jih izmislili
mi vi oni jaz
kot so si jih ljudje
ki ne znajo živeti

11.

vsa iskanja po neskončnih peronih
vsa začenjanja in nehanja
vse blodnje temnih in svetlih spoznanj
vse lepe in dobre generacije
vse boleče tišine pravkar prebujenih juter

izgubljeno sejanje prevelikih skal
zakasnelo iskanje nevidnih kantonov
prezgodnje spoznanje rumenih senc

kje naj jih išče
kje naj jih človek
kje naj jih človek nepozabljene
kje sprati umazati poteptati

111.

iskala sem jih nepozabljene v sluzastem kelihu neke noči
iskala sem jih v praznih izbah neke odrinjene sanje
iskala sem jih v trdih in plitvih in hrupnih in težkih
in svetlih in ozkih in umazanih in črnih beznicah noči in dnevov
izgubljenih in najdenih

in preveč sem jih
preveč iskalcev sem srečala
in pretople so bile njihove roke
in mamjive so bile njihove besede
preveč je bilo rok
preveč brodnikov
in koliko pasjih dni
in koliko ptičjih oči

bo treba nehati
se bo treba vdati
so že predaleč
so že pretuje

bo treba biti to kar si
bo treba ostati tam kjer si
bo treba

MARJANA MOŠKRIČ

jaz sem črno in belo
noč in dan
eksplozija barve
divji jazz
jaz sem voda in ogenj
kamen in trava
mirna reka
tih otrok

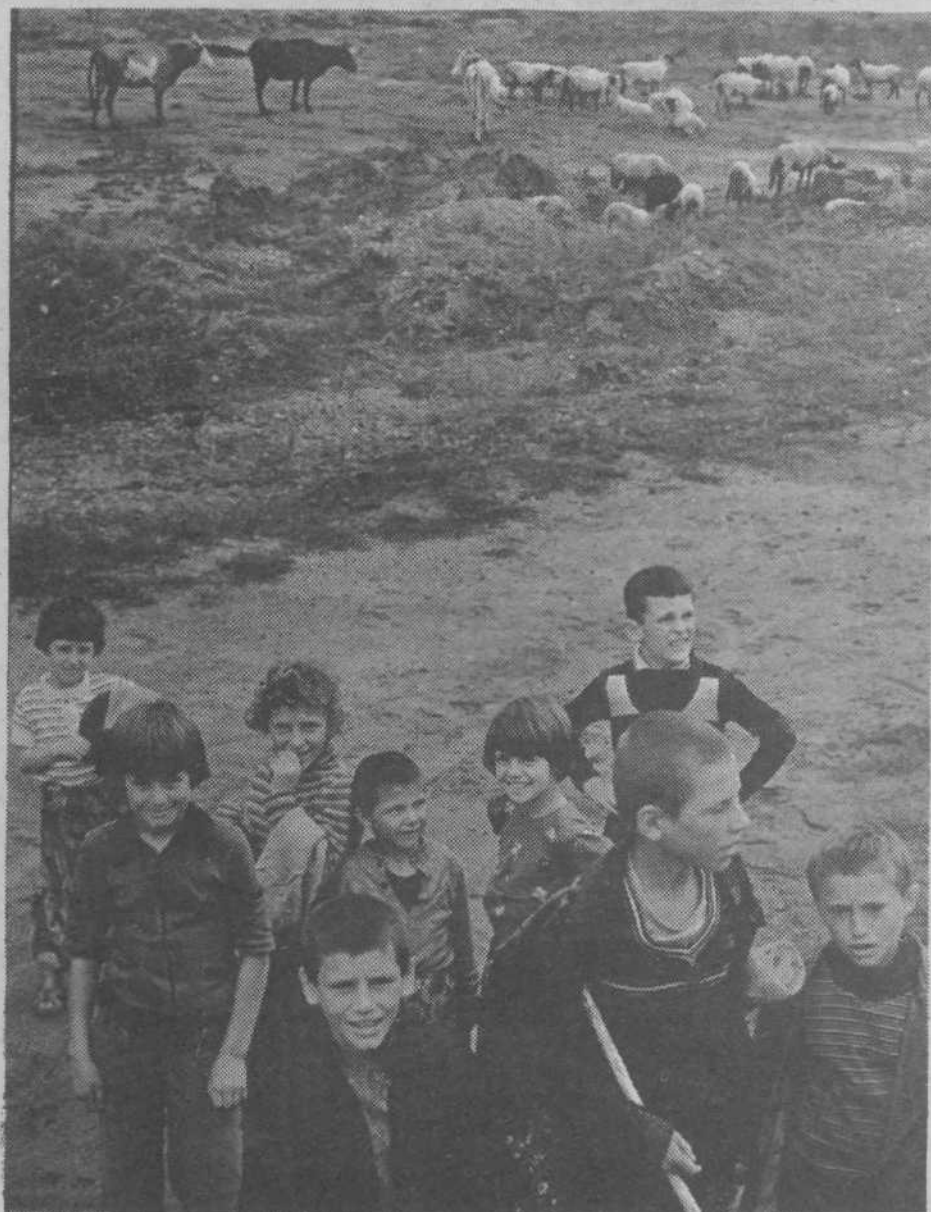
JANEZ ZALAZNIK

ZELENO

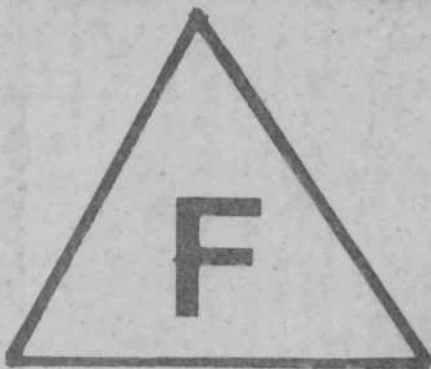
Sve što je zeleno vremenom posivi
pade lišće s grana da više ne živi
zeleno haljina na suncu izbljedi
drvo istruli da više ne vrijedi.
Ima davno tome da su stvarnost bile
jedne tamne oči zelenog odsjaja
pa i one sada samo na san liče
sve nestade dragi ode do beskraj.

MIRJANA ANDELKOVIĆ
Štepanjsko naselje

Kaj mi bodo sence,
ki so ostale na tleh?
Le kaj mi bo
mehurček,
ki je odletel v megleno jutro?
In kaj mi bodo roke v njenih laseh?
Ostala bom tu.
Ne bom se premaknila s tvojih stopinj.
SONJA D.

PASTIRJI — Foto: MARJAN PENCA

(Nadaljevanje 1. strani)

ljudmi, ki se poznajo samo na videz. Ko pa je minila vnarnja vljudnost, so se vsi z velikim tekom lotili hrane, ki so si jo prislužili s trdim delom.

Po malici je eden od četverice s prijaznim pogledom ošnil Martina in ga vprašal:

»Smem zvedeti, kaj si po poklicu?«

»Kovač,« je kratko rekel Martin.

»Se mi je kar zdelo.«

»Zakaj?«

»Zato, ker znaš tako mojstrsko razbijati skale.«

»To pa res ni velika mojstrovina.«

»Zame je in še za marsikoga.«

»Kaj si pa ti po poklicu?«

»Zobozdravnik.«

»Potemtakem oba uporabljata enako orodje. Ti s kleščami pulliš ljudem gnile zobe, jaz pa z njimi prijemam vroče železo. Razlika je le v tem, da so zdravniške klešče bolj priročne kot kovaške. Menim, da te nisem užalil, s to grobo primerjavo?«

»Sploh ne. Odkrita beseda je vedno zaželjena, posebno če je izrečena s primesjo zdravega humorja. Sicer pa mi dovoli, da te še nekaj vprašam.«

»Prosim.«

»Zanima me, s katerega področja v Franciji si doma?«

»Čeprav imam na trikotniku črko F, nisem Francoz. Trije smo Jugoslovani oziroma Slovenci, četrti — črnolasi krasotec, ki sedi na koncu mize — pa je pristi Španec iz Almadena, kjer je v tamkajšnjem rudniku kopal živo srebro. Po naključju smo bili tik pred drugo svetovno vojno v Franciji. Podobno ko mnogi drugi, smo se tudi mi po izbruhu vojne med Nemčijo, Francijo in Anglijo prostovoljno javili v francosko armado.«

Brž zatem mu je začel v skopih stavkih pripovedovati svojo, že večkrat opisano zgodbo. Po končani pripovedi je z radovednim pogledom ošnil sobesednika in dodal:

»Menim, da ti je sedaj jasno, zakaj nosim omenjeno črko.«

»Seveda mi je. Si morda v Španiji srečal kaj mojih rojakov?«

»Srečal nisem nobenega, le slišal sem, da so bili v Španiji.« Prejkone bi se še pomenkovala, da ju ni prekinil poveljnik, ki je odprl vrata navzven in zaklical:

»Vsi ven! In odšel.«

Po zgledu izbrancev so se tudi navadni zaporniki hitro podvzali ven. Tako kot znotraj, so se tudi zunaj postavili izbranci v prvo vrsto po štiri, za njimi pa so se začeli postavljati v vrste po štiri še navadni zaporniki. Ko je bila kolona nared, je z izbranci na čelu in s stražarjem na začetju zapustila prostor pred lesenjačo in krenila po shojeni stezi mimo zasilnega stranišča, ki je bilo zbito iz skobljanih desk in pokrito z rjasto pločevino. Dober zajčji skok od stranišča se je steza razdvojila. En krak je vodil v vlijugasto globel, v kateri je žuborel dolinski potoček, drugi

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja komisija pri uredniškem odboru Nsk, zanjo odgovarja Marjan Mošičič.

pa je tekel v ravni črti skoz borov gozd in se pri gozdnem parobku spustil na peščeno ravnico, na kateri se je kolona na znak enega od izbrancev ustavila. Po neki ustavljeni navadi so se vsi zaporniki razkropili po delovišču in nadaljevali z delom.

Bil je lep spomladanski dan. Nad ravnico je migljala soparica, sinje nebo je bilo čisto kakor umita glaževina. Bleščeče sonce, ki se je vzpelo že na travnik, je toplo prigrevalo. Le ptice se niso več oglašale. Prestrašene zaradi razstrelitve so odletele globoko v gozd, kjer so se nagnosko počutile varnejše. V zavetje gozda pa so se tudi druge živali umaknile. Zaradi toplih sončnih žarkov in naporega dela je Vincencu — ki je bil krepke srednje postave, star komaj petindvajset let — le toliko postal, da si je z roko obrisal orošeno čelo. A že ga je opazil Grbavec. Potihoma kakor tat se je prikradel Vincencu od zadaj in ga z gorjačo udaril po hrbtu s tako močjo, da ga je zbil na tla.

»Prekleta baraba!« mu je Karlo zabrusil v obraz.

Grbavec, ki je najbrž dojel pomen zadnje besede, je sprva malce osupnil, nato pa mahoma prebledel, s srepim pogledom ošnil Karla in dvignil gorjačo.

Toda Karl je bil pripravljen na vse. Med zamahom mu je z lopato zbil gorjačo iz rok. In ko je videl, da se je Grbavec sklonil h gorjači, je brž odvrget lopato in se kakor razkačen pes pognal vanj. To je storil s tako močjo, da sta oba tebnila na tla. A urno kot dva mačka sta bila oba brž spet na nogah. Takrat je Karel uporabil zidarski zamah. S poravnanimi prsti desnice je udaril v adamovo jabolko Grbovca, ki je takoj omahnil na tla. V slepi jezi je Karlo okobalil ležečega Grbovca in ga začel z rokami udarjati po obrazu. Medtem se je osvestil Vincenc in se nemudoma vrgel s kamnom v roki zraven Grbovca, ki se je kakor jegulja zvijal pod Karlom.

Šele potem, ko je Martin zagledal preostale tri izbrance, ki so kakor vojaki prihajali z gorjačami v rokah v napad, je v njem zavrela kri. »Če jim ne preprečim, ju bodo gotovo ubili,« si je mislil in glasno spregovoril:

»Tone, posnemaj me.«

»Bom.«

Brž zatem sta vštric in s kladivoma v rokah stopila proti napadalcem ki so ga ustavili korak pred njima. Nekaj bežnih trenutkov so se sovražno gledali. Podobni so bili pretepačem, ki čakajo, kdo bo prvi udaril. In ko so napadalci dvignili gorjače, sta tudi Martin in Anton vzdignila kladiva v vodoravno lego. Namesto na hrbtih, so se vse tri gorjače odbile na toporiščih in padle iz odrevenelih rok na tla.

Z mrkim pogledom je Martin ošnil razoročene napadalce, odvrget kladivo na tla, kar je storil tudi Anton, in jim dejal:

»Zapomnite si enkrat za vselej, da smo mi štirje iz drugačnega testa kot ste vi in vsi tisti, ki se vam pustijo pretepati. Sedaj pa se poberite tja, od koder ste prišli in se pomirite.«

Toda vse Martinove besede so bile bob ob steno. Do dna duše užaljeni in ponižani so se goloroki napadalci kakor sestradani volkovi ponovno pognali v napad.

»Ti enega, jaz pa dva,« je kriknil Martin. Z obema rokama je zgrabil prva dva za ovratnik in s tako močjo treščil njuni lobanji skupaj, da sta se takoj sesedla na tla. Tretjega pa je Anton z nogo spotaknil, da je ta zviška tebnil na tla zraven trdoživega Grbovca, ki sta ga še zmeraj mikastila Karlo in Vincenc.

Stražarje, ki sami niso vedeli kaj napraviti, je iz mučnega položaja rešil njihov poveljnik, ki je zavpil:

»Pobijte vse!«

Stražarji so iz avtomatov odprli ogenj in toliko časa streljali vanje, dokler niso pobili vseh.

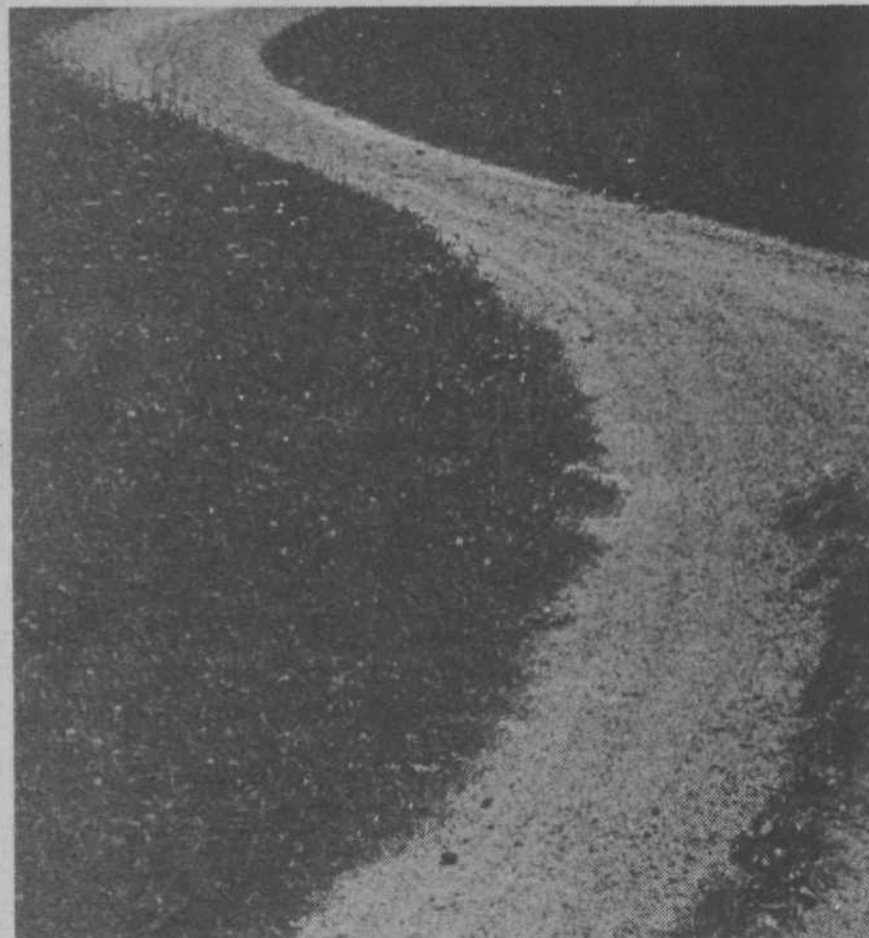
Tako so umrli štirje zavedni komunisti pa v smrt potegnili še štiri nacistične podrepnike.

VIKTOR JERIHA

Opomba: — Avtor je eden od petih španskih borcev iz naše občine. Našim bralcem smo ga predstavili že pred leti z odlomkov iz knjige o bojih naših Špancev Fantje z vseh koncev sveta

— Naslov odlomka ni originalen in je prilagojen le za našo objavo.

— Martin Gostinčar je bil po rodu iz Zg. Kašija, Anton Cimerman iz Polja, Karlo Hrovatin iz Trsta, Vincenc Munus pa iz Almadena v Španiji

Na poti III — Foto: PRIMOŽ LAMPIČ